

VICTIMOLOGIE ALS WETENSCHAP (1)

WAT BETEKENT WETENSCHAP?

De noodzaak tot Nederlands begint al bij het woord wetenschap zelf. Het Nederlandse woord wetenschap – zie ook het Duitse *wissenschaft* – wordt vaak als synoniem van het Engelse *science* gebruikt, maar heeft een bredere betekenis.³ Dingen die te weten zijn, realiteit die te ervaren is, ook zonder dat er een ‘wetenschappelijke’ methode aan te pas komt. De uitzonderingen op de regel, de $n=1$ gevalsbeschrijvingen, de ervaringsdeskundigheid. Elke stap in de richting van abstractie en contextonafhankelijkheid in de victimologie dient zich bewust te zijn van het feit dat mensen nooit in abstractie slachtoffer worden: de victimologische ervaring is fundamenteel concreet.⁴

3 Dit punt wordt bijvoorbeeld benadrukt door Heidegger-kenner Iain Thomson: zie I. Thomson (2003). Heidegger and the politics of the university. *Journal of the History of Philosophy*, 41(4), 515-542.

4 In mijn oratie in Tilburg merkte ik daarover het volgende op: ‘*Nobody is raped, beaten, oppressed, or murdered in abstract: part of the essence of experiencing this firsthand lies in the impossibility of escaping into abstraction.*’ Zie A. Pemberton (2015). *Victimology with a hammer: The challenge of victimology*. Tilburg: Prismaprint, p. 12.

VICTIMOLOGIE ALS WETENSCHAP (2)

WAARVAN IS HET EEN WETENSCHAP?

De titel heeft in de tweede plaats te maken met het idee dat elke positieve wetenschap vertrekt vanuit een ‘posit’: een veronderstelling over wat we bestuderen, wat het wezen is van waarnaar we onderzoek doen.⁵ Voordat we onderzoek doen naar slachtofferschap, hebben we al een idee van wat slachtofferschap is. Dat idee slaat neer in onze definities, modellen, mechanismen. Naar alles waar we naar kijken als we onderzoek doen. Maar steeds blijft dat vertrekpunt zelf buiten ons bereik. In dit geval: vragen als ‘wat is slachtofferschap’, en ‘wat in het wezen van mens-zijn maakt dat men slachtoffer kan worden’.

Een goed voorbeeld van een relevante ‘posit’ – wat het wellicht ook verduidelijkt – ligt in het medicaliseren of therapeutiseren van de ervaringen van slachtoffers.⁶ Ik heb enorme bewondering voor het werk van collega’s in het klinisch-psychologische en medische veld, en de inzichten die hun werk oplevert over de slachtofferervaring. Tegelijk houdt het frame van trauma en posttraumatische stress een risico in van vernauwing van

5 Ook dit is een gedachte die ik van Heidegger heb meegekregen. Zie M. Heidegger (1927/1972). *Being and time* (vertaling J. Macquarrie & E. Robinson). Harper: New York, p. 64 e.v.

6 In een binnenkort te verschijnen hoofdstuk in het *Oxford Handbook of Cultural and Critical Criminology* gaan Eva Mulder en ik verder in op de waarde en de beperkingen van het trauma-frame binnen de victimologie: A. Pemberton & E. Mulder (2025). Theorizing victimization. In L. Presser & K. Haggerty (red.), *Oxford handbook of cultural and critical criminology*. Oxford: Oxford University Press.

de blik op slachtofferschap tot termen die samenhangen met het lijden aan een geestelijke stoornis.⁷ De morele, politieke en sociale betekenis van slachtofferschap dreigen daarmee uit beeld te verdwijnen. Veel – maar zeker niet alle – slachtoffers kunnen getraumatiseerd raken door hun ervaring, maar slachtofferschap en trauma zijn zeker geen synoniemen.⁸

Een ander voorbeeld is het begrijpen van slachtofferschap als de overtreding van een (straf)rechtsnorm.⁹ Hier worden de ervaringen van slachtoffers gekaderd als afgeleide van bepalingen in het strafwetboek. Hiertegen kan de bekende kritiek op het sociaal geconstrueerde karakter van het strafrecht in stelling worden gebracht.¹⁰ Voor mij is echter belangrijker dat deze redenering ons op een dwaalspoor brengt. Hierin lijkt het alsof het meemaken van bijvoorbeeld een verkrachting verkeerd is *omdat* het een strafnorm overtreedt. In plaats daarvan ligt het meer in de rede om te vinden dat een verkrachting strafbaar is of zou moeten zijn, *omdat het verkeerd is*. In verschillende publicaties heb ik daarom met instemming verwezen naar filosoof Jay Bernstein. Deze stelt dat de normen van ons strafrecht ‘parasitair’ zouden moeten zijn op de slachtofferervaring van *gebroken lichamen en geruïneerde levens*.¹¹

7 Zie hiervoor J. Bernstein (2015). *Torture and dignity: An essay on moral injury*. Chicago: University of Chicago Press.

8 Zie hiervoor ook het prachtige werk van Didier Fassin: D. Fassin & R. Rechtman (2009). *The empire of trauma*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

9 Zie hiervoor ook Bernstein, 2015.

10 Het aantal werken dat hierbij geciteerd zou kunnen worden, omvat een bibliotheek. Gezien de stad waar ik ben opgegroeid, kies ik hierbij graag voor de volgende illustere Dordtenaar L.H.C. Hulsman (1986). Critical criminology and the concept of crime. *Contemporary Crises*, 10(1), 63-80.

11 ‘Broken bodies and ruined lives.’ Het meest expliciet in N. Oudejans & A. Pemberton (2019). Broken rules, ruined lives: Een verkenning van de normativiteit van de onrechtservaring. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*, 48(1), 66-84.

Dat laatste inzicht versterkt alleen maar het belang van het in beeld krijgen van die 'posit' van slachtofferschap. De weg daarheen wordt geplaveid door het uitwerken van een fenomenologie van de slachtofferervaring.¹² De fenomenologie kan worden omschreven als 'de studie van de pre-reflectieve subjectieve ervaring, voorafgaand aan de theoretisering ervan door de wetenschap'.¹³ Belangrijk is hierbij dat de term fenomenologie op uiteenlopende wijzen wordt gehanteerd.¹⁴ Een voorbeeld is de interpretatieve fenomenologische analyse (IPA) van Jonathan Smith.¹⁵ De inzet van IPA is om zo dicht mogelijk op de eerste-persoons subjectieve ervaringen van respondenten te gaan zitten, waarbij men vooropgestelde categorieën vermijdt. Het gaat bij IPA daarom om het nauwlettend en diepgaand bestuderen van de subjectieve ervaringen van deelnemers aan het onderzoek, doorgaans in een vorm van 'grounded theory'. Goed beschouwd is dit echter geen fenomenologie. De fenomenologie draait niet zozeer om de studie van de subjectiviteit van ervaringen of om de verschillende ervaringen van subjecten zo nauwlettend mogelijk in het oog te krijgen, maar om *het wezen van de subjectieve ervaring*: een subtiel maar cruciaal verschil.¹⁶ Deze

12 Zie hiervoor ook recent A. Pemberton & E. Mulder (2025). Victimization as transformative experience: A phenomenological perspective. *Theoretical Criminology*, 29(2), 214-230.

13 Zie hiervoor S. Gallagher (2012). *Phenomenology*. Basingstoke: Palgrave. Eigen vertaling van: 'as the study of pre-reflective subjective experience, prior to its theorization by science'.

14 Een van de aanvoorders van de hernieuwde interesse in de fenomenologie, Dan Zahavi, kan hierover zijn irritatie nauwelijks onderdrukken. Zie D. Zahavi (2019). Getting it quite wrong: Van Manen and Smith on phenomenology. *Qualitative Health Research*, 29(6), 900-907.

15 Zie bijvoorbeeld J. Smith, P. Flowers & M. Larkin (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: Sage.

16 Zie hiervoor weer Zahavi, 2019.